

Atlantiszi párbeszédeink?

Demeter Szilárd új, *A valahol szabadsága* című könyve megjelenése óta a figyelem középpontjában van, és kezdetektől fogva eltérő vélemények ütközése tapasztalható körülötte. Az eltérések nyilvánvalóan következnek a világról való olvasási módok különbözőségéből. Mindenesetre az már egy recenzió kezdő soraiban megállapítható, hogy Demeter Szilárd – s így könyve is – rendelkezik egy markáns világgéppel. A szerző el tudja helyezni magát egy kulturális keretben, továbbá egy olyan közösség részeként, amelynek múltjáról, jelenéről és jövőjéről nyilatkozni szeretne. Az sem tekinthető véletlennek, hogy a kötet létrejöttének első apropóját a Duna Televízió évfordulója adta; e csatorna már megalapulásától a magyar anyanyelvű közösség összetartozásának erősítésén munkálkodott.

A könyv székelyudvarhelyi születésű szerzője a határ meglétével és a sajáttól eltérő közeg jelenlétével eszmélkedése során fokozatosan szembesülhetett. Az ezekhez társítható élmény azonban a megragadhatót érintette, a mentális benyomással viszont az egyén a határt meghaladhatta: „[e]gy magyar valóság van, és azt Közép-Európában éljük, ennek a középpontja Budapest. És igen, a magyar valóság részei a külhoni magyarok is, a diaszpóra is, ezt hívják nemzetnek” (30). A határokat tehát nem kellene mentális képeinkben erősíteni, hiszen a kulturális közösség-

ben a művészeti produktumaink nem vágatokban élnek. Ezzel összefüggésben egyetlen terület, illetve az ott tevékenykedők sem a mitológia elemei („[h]a azt mondod, erdélyi magyar, azt mondod, unikornis. Ha azt mondod, Erdély, azt mondod, Atlantisz”, 30. o.). A határokat ellenben sokkal másképpen kezelik azok az individuumok, akik a folyamatos elvagyódás állapotában élnek Magyarországon. Demeter Szilárd világszemlélete és e csoport fel fogása között szakadék van. Talán az otthon, a haza, a szülőföld fogalmainak

értelmezései sem találkoznak, ezért a Kárpát-medencére pillantás szintén elütő módon megy végbe („Nézz Szent István szemével, lásd egyben a Kárpát-medencét”, 31. o.). Emellett a szerző interpretációjában az országhagyás iránti szüntelen vágy egy végnélküli kimozdítottságot eredményez: lehet, hogy az adott egyén a következő országot sem tartja majd megfelelőnek, s onnan is elindul egy idő után. A mentális értelemben vett sorozatos elvagyodás pszichikailag egy negatívabb életminőséget okozhat, mint a helyben maradás tervezése. A *valahol lét* sorozatos küzdése a „kitüntetett” térnek/helynek szól a *bárho*léval szemben: „a valahol szabadságát a kitüntetett idő és hely horgonyozza le [...] Az vagy, ahogyan nézel a világra. Ha magyarul nézel, magyarként néznek vissza rád. Ha fejből másodikként ’bezzegmáshol’ élnél, akkor hontalanként kezelnek. A bárhol szabadsága éppen ezt jelenti: sehol nem vagy otthon” (267., 269.).

A fentiekből kiolvasható, hogy a szerző számára a *szabadság* fogalma nem individuális értelemben kiemelt, hanem a közösség viszonylatában. Az egyedül megélt verziót magánynak tekinti: „egymagában az ember nem lehet szabad – csak magányos. A szabadsághoz legalább két ember kell” (17. o.). A magyarok fogalomvariánsát pedig a közösségin túlmenően a nemzeti attribútummal jellemzi: „[a] mi szabadságunk eredője és letéteményese a nemzet” (70. o.). Pontosan a nemzet fogalmával képes Demeter Szilárd meghaladni a fizikailag létező határokat, és a Kárpát-medencében létrejött, Szent István-i *szabad* szemmel tekinteni, azaz a kommunizmus zárt ideológiáját félretenni: „[h]a tehát nemzeti alatt

azt érted, hogy Magyarországon létező, létrejövő magyar nyelvű kultúra, akkor nem Szent István magyarként, hanem a legvidámabb barakk lakójaként nézel a világra. És viselkedhetsz smasszerként, ettől még barakklakó maradsz. Ez a kommunizmus le nem vedlett öröksége” (25. o.). A határ és a szabadság problematikájának fejtegetése ezáltal összeér.

A gondolatmenetből következik, hogy az író foglalkoztatja a nagyobb lépték, Európa egésze („magyarul beszélünk, anyanyelvünkön imádkozunk. Magyarok vagyunk, tehát európaiak”, 210. o.) és a nyugati kultúra sorsa. E közösség identitásának eddig meghatározó összetevői mostanság veszélyben vannak: „[r]endszeresen, módszeresen szedik szét a nyugati civilizáció hagyományos identitáselemeit, egész pályás letámadás alatt áll a fehér, keresztény, nyugati kultúra” (43. o.). Az erről való beszéd, a folyamatra való rákérdezés vitát generál vagy generálna, amely viszont kényelmetlenséget szül vagy szülne. Az eszmecseréhez azonban az a szabadság szükséges, amely keresztény kultúránk sajátja, és összefonódott a választás lehetőségével, nem pedig az ideologikus követéssel. A vitába, az eszmecserébe, a párbeszédbe lépés ugyanakkor kockázat, még kényelmetlen emberekkel is szóba elegyedhetünk. Ők szintén a közösségünk részei („[a] kényelmetlen ember azért kényelmetlen, mert szabad, és a megélt szabadsága emlékeztet téged arra, hogy neked is szabadnak kellene lenned”, 175. o.).

A véleménycserék meghonosodásának hiányában a Kárpát-medence magyarsága csak a múltba révedésben leledzene, a hagyományaink nem lehetnének a teremtő fejlődés állapo-

tában (talán már nem is léteznének), a nyelvújítás nem valósulhatott volna meg, társadalmunk nem modernizálódhatott volna. Hozzászoktunk Kazinczy Ferencéknek hála az érvekkel alátámasztott gondolatok szikrázásához. Ebből mintha egyre kevesebb lenne a kontinensen. A kultúránkért folyó küzdésünk ily módon a keresztény létben gyökerező szabad választás lehetőségéért, a vitáért is folyik. Ennek a viadalnak – mint a hagyomány továbbéltetésének – nem szabad teljes mértékben szabálykövetőnek lennie, hiszen maga a művészet is csak úgy tud létrehozni, teremteni, ha valami váratlan jegy mutatkozik benne. A kultúráért véghez vitt csörtének birtokolnia szükséges az adott kultúra attribútumait, azaz az adott kultúrával érdemes belépni a vitába. Ez nem más, mint művészeti elemek teremtése; és ezt csak valami istenihez közelivel vagy az arra való pillantással lehet megtenni. Az ekképpen teremtett művekkel való diskurzusban a befogadó szintén megörökönyödik, reáliston túli attribútumot vél felfedezni („[a]z író igaza ellenben privát ima, amit privát nyelven mondanak, a logikai téren kívül képződik – ezért van az, hogy az értelmén túl zsigereinkben is érezzük a műveiket”, 169. o.). A civilizációnkban a remekművekkel szembesülő mindig felfedezett istenihez köthető jegyet. Ebből adódóan műveltségbeli világunkért, világszemléletünkért végeláthatatlanul teremteni volt szükséges.

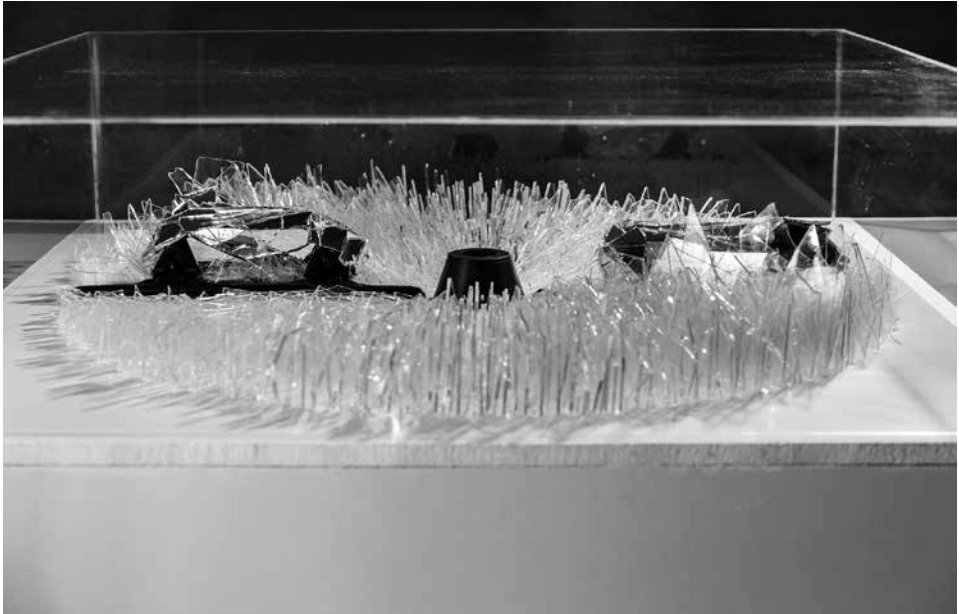
A valahol szabadsága könyv tartalmaz olyan passzusokat, amelyek éppen az említett módon kultúránkért

szállnak síkra. Ez leginkább egy-egy részlet nyelvezetében érhető tetten. Természetszerűleg a tartalmi megemeltséggel jár együtt a nyelvi tulajdonság.

Demeter Szilárd legfrissebb, műfajilag nehezen besorolható kötete „rendhagyó hazaszótár” megjelöléssel jött ki a nyomdából. A múlt, a jelenre és a jövőre utaló *Voltunk, Vagyunk, Leszünk* fejeztcímek egy, az élete jelentős részét kisebbségi helyzetben élő magyar szerző munkája esetében olyan konnotációval bírnak, amelyben a küzdés szemantikai mezeje szerepet kap. Az író ezt feltehetőleg akarattal aknáztta ki, hiszen nem egyszer nyilatkozott arról, hogy a magyarországi többségi társadalom kevésbé ismerheti a kisebbségi, anyanyelvi lét kultúráért folyó tetteit, amelyek ellenállóképességhez közeli attribútummal ruházzák fel az egyént. *A valahol szabadsága* tehát előremutató stratégiákat ugyancsak fel-felvillant esszéiben. A kötetből kimutató jegyek azonban nemcsak erre korlátozódnak, tehát a szövegegyüttes nemcsak ily módon nyitott, hanem a szócikkek kibővített, rádióban elhangzó variánsai is a továbbírhatóságot jelzik. Demeter Szilárd kétségkívül párbeszédre hívja olvasóját, más szóval nyitott a vitára.

Kovács Flóra

(Demeter Szilárd: *A valahol szabadsága. Rendhagyó hazaszótár*, Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, 21, 2023)

Timerace 2

Timerace 3